

Kehitysvammaisten henkilöiden työllistymistä edistettävä

Työuria on julkisen talouden kestävyuden parantamiseksi pyritty pidentämään alusta ja lopusta. Huomiota tulee kiinnittää vielä enemmän myös työurien keskivaiheeseen.

Vammaisten henkilöiden työllistymisen tiellä on useita lainsäädännön, palveluiden ja tukimuotojen aiheuttamia esteitä, jotka on syytä purkaa, jotta myös vammaisten henkilöiden työpanos saadaan maassamme käyttöön. Työ on väylä osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen sekä oman taloudellisen tilanteen parantamiseen.

Mikä on vialla: työhönvalmennus ei ole lakisääteistä ja sitä on tarjolla liian vähän

Kehitysvammaisia ihmisiä arvioidaan olevan Suomessa noin 40 000. Heistä työikäisiä on noin 25 000.

Kehitysvammaliitossa tekeillä olevan tutkimuksen mukaan **vain 400–500 kehitysvammaista on palkkatyössä**. Palkkatyössä olevien kehitysvammaisten ihmisten työpaikka on yleisimmin majoituksen ja ravitsemuksen, kaupan ja muiden palveluiden toimialoilla. Kykyä ja halua työntekoon olisi nykyistä huomattavasti useammalla: **noin 3 000 kehitysvammaista voisi työllistyä palkkatyöhön, jos saatavilla olisi oikeanlaista tukea.**¹

Tuen tarpeeseen vastaa sosiaalihuoltona järjestettävä **työhönvalmennus**. Työhönvalmentaja tukee kehitysvammaista henkilöä esimerkiksi TE-toimistossa asioinnissa (TE-hallinnon työkokeilun, palkkatuen ja työolosuhteiden järjestelytuen hyödyntäminen työllistymisessä), työnhaussa, palkan ja sosiaaliturvan yhteensovittamisessa ja työpaikan säilyttämisessä. Työnantajaa työhönvalmentaja puolestaan tukee esimerkiksi kehitysvammaisen työntekijän perehdyttämisessä ja työtehtävien räätälöinnissä. Kehitysvammaliiton tutkimuksen² mukaan **työhönvalmennusta on tarjolla liian vähän ja tarjonnassa on suuria alueellisia eroja**.

Sen sijaan että kunnat tukisivat kehitysvammaisten työllistymistä yhteistyössä TE-hallinnon kanssa, ne järjestävät avotyötoimintaa. **Avotyötoiminnassa on yli 2 000 kehitysvammaista**.

Avotyötoiminnassa kehitysvammainen henkilö työskentelee tavallisella työpaikalla esimerkiksi kaupassa, varastossa tai päiväkodissa. Kyse on useimmiten tuottavien työtehtävien tekemisestä aidoissa työympäristöissä. **Työtä ei kuitenkaan tehdä työsuhteessa, vaan kyse on sosiaalihuollon palveluun osallistumisesta**. Näin ollen työstä ei makseta palkkaa vaan työosuusrahaa, joka on keskimäärin 5 euroa päivässä eli noin 100 euroa kuukaudessa. Kehitysvammaiset henkilöt joutuvat maksamaan sosiaalipalveluun osallistumisestaan ylläpito- tai ateriakorvausta, joka on suunnilleen samaa luokkaa eli noin 5 euroa päivässä. Päivän ”tilipussi” saattaa siis jäädä nolville. Koska

¹ Vesala, Hannu T.; Klem, Simo; Ahlström, Marika 2015 (julkaisu tulossa): Kehitysvammaisten ihmisten työllisyystilanne 2013 – 2014. Kehitysvammaliitto ry.

² Vesala, Hannu T.; Klem, Simo; Ahlström, Marika 2015 (julkaisu tulossa): Kehitysvammaisten ihmisten työllisyystilanne 2013 – 2014. Kehitysvammaliitto ry.

avotyötoimintaa ei tehdä työsuhteessa, sen tekijälle ei kerry työeläkettä. Hänellä ei myöskään ole vuosilomaoikeutta tai muita työsuhteessa tehtävään työhön liittyviä oikeuksia.

Avotyötoiminta ei yleensä ole määräaikainen, palkkatyöllistymiseen johtava kuntoutus- tai harjoittelujakso, vaan avotyötoiminnasta on tullut monelle kehitysvammaiselle ihmiselle pysyvä ratkaisu. Yli 60 %:lla nykyinen avotyötoimintasuhde on jatkunut pidempään kuin kaksi vuotta, monilla jopa 15–20 vuotta.

Kunnat järjestävät kehitysvammaisille mieluummin avotyötoimintaa kuin palkkatyöhön työllistymistä tukevaa työhönvalmennusta – siitä huolimatta, että **työhönvalmennuksen julkistaloudellinen kannattavuus on arvioitu varsin hyväksi**: Helsingin kaupungin toteuttamasta työhönvalmennuksesta tehdyn analyysin mukaan julkiset säästöt ylittivät kustannukset 34 prosentilla – eli jokaista toimintaan allokoitua euroa kohti saavutettiin 1,34 euron säästöt. Palautuvat verot ja sosiaalivakuutusmaksut huomioivassa analyysissä tulokset olivat vielä paremmat, hyöty-kustannus -suhteen noustessa jo 3,62:een. Peräti 75 % sosiaalihuollon työhönvalmennuksen julkisesta bruttomääräisestä kustannuksesta palautui julkiselle sektorille veroina ja sosiaalivakuutusmaksuina.³

Keinot

- Viimeistellään ja saatetaan voimaan heikossa työmarkkina-asetassa olevien henkilöiden sosiaalista kuntoutusta koskeva laki (nk. TEOS-laki).
- Säädetään tässä yhteydessä kehitysvammaisille henkilöille soveltuvan työhönvalmennuksen järjestämisestä, ja varataan työhönvalmennuksen toteuttamiseen riittävät määrärahat.
- Turvataan TEOS-lain toimenpanon sekä sosiaalihuollon ja TE-hallinnon palvelujen ja yhteistyön kehittämisen edellyttämät toimintaresurssit.

Mikä on vialla: kannustinloukku estää vammaisten työllistymistä

Suurin osa työsuhteisessa palkkatyössä olevista kehitysvammaisista työskentelee osa-aikaisesti, yhdistäen Kelan työkyvyttömyyseläkkeen ja palkkatulon. Tällöin henkilö voi ansaita bruttona enintään 746,57 € kuukaudessa (kuluvan vuoden tuloaraja). Mikäli tuloaraja ylittyy, henkilön työkyvyttömyyseläke jää kokonaisuudessaan lepäämään. Tästä seuraa, että mikäli henkilön palkka nousee esimerkiksi palkankorotuksen myötä, hänen työaikaansa täytyy vähentää vastaavassa suhteessa, jotta eläkkeen ansaintaraja ei ylitä. Tämä ei ole työntekijän saati työnantajan kannalta mielekästä.⁴

Kelan työkyvyttömyyseläkettä saava vammaisen työntekijä on tuloloukussa, joka ei kannusta työntekoon. **Eläkkeen lepäämään jättämistä koskevan tuloarajan vuoksi henkilön kannattaa työllistyä vain 746,57 €:n tuloarajan alittavalla kuukausipalkalla tai vaihtoehtoisesti hänen on**

³ Ylipaavalniemi, Pasi 2004. Vajaakuntoisten tuettu työllistyminen Helsingissä – toiminnasta ja hyödyistä. Selvityksiä 2004:4. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.

<http://www.vates.fi/media/julkaisut_raportit/2011/2004_vajaakuntoisten-tuettu-tyollistyminen-helsingin-kaupungin-sosiaalivirasto-pasi-ylipaavalniemi.pdf>

⁴ Helsingin Sanomat 12.3.2015. Työajan pidennys veikin työt.

<<http://www.hs.fi/paivanlehti/12032015/kaupunki/Ty%C3%B6ajan+pidennys+veikin+ty%C3%B6t/a1426054159284>>

ansaittava yli 1 700 euroa kuukaudessa, jotta työskentely on taloudellisesti kannattavaa⁵.

Harppaus tuloajan alittavasta työpanoksesta työpanokseen, jolla ansaitsee yli 1 700 euroa kuukaudessa on kuitenkin useimmille kehitysvammaisille työntekijöille heidän työkykynsä puitteissa liian vaativa.

Keinot

- Lisätään työnteon kannattavuutta purkamalla työkyvyttömyyseläkkeen lepäämään jättämisen kannustinloukku. Säädetään työkyvyttömyyseläkkeen ja sosiaalietuuksien, kuten asumistuen, joustavasta yhteensovittamisesta palkkatulon kanssa siten, että eläke pienentyy vähitellen palkkatulojen kasvaessa.
- Työmarkkinoille osallistumisen tulee olla aina kannattavaa, onpa kyse kokoaikaisesta tai osa-aikaisesta työstä.

Mikä on vialla: nuorisotakuu ei kohdennu riittävästi vammaisiin nuoriin

Panostukset kehitysvammaisten nuorten toisen asteen ammatilliseen koulutukseen valuvat yksilöiden ja yhteiskunnan kannalta hukkaan, mikäli heidän työllistymistään ei tueta. Tuoreen nuorisotakuu-työryhmän loppuraportin mukaan **nuorisotakuu ei ole riittävästi parantanut kaikkein vaikeimmassa asemassa olevien nuorten asemaa.**⁶ Pelkkä vammaisen nuoren ohjaaminen palveluihin – kuten TE-toimistoon – ei riitä avaamaan työllistymispolkua.

Tuettua oppisopimuskoulutusta on kehitetty ammatillisissa erityisoppilaitoksissa. Tuetussa oppisopimuskoulutuksessa työhönvalmentaja on lisävoimavara tavanomaiseen oppisopimuskoulutukseen verrattuna.

Tuetun oppisopimuskoulutuksen toteutusta kuitenkin vaikeuttavat mm. eläkkeen lepäämään jättämistä koskevat määräajat. Nykyisin työkyvyttömyyseläkkeen voi jättää lepäämään enintään kahden vuoden ajaksi, jonka jälkeen eläke on otettava takaisin maksuun vähintään yhden kuukauden ajaksi. Sen jälkeen eläke on palautettava uudelleen lepäämään, jos työssäkäynti (osana oppisopimuskoulutusta) jatkuu. Tätä edestakaista lepäämään jättämistä ja eläkkeen takaisin maksuun ottamista on jatkettava nykylainsäädännön puitteissa niin kauan kuin henkilö on oppisopimuskoulutuksessa.

Keinot

- Panostetaan nuorisotakuussa entistä enemmän nuoriin, joilla on työllistymistä rajoittava vamma tai sairaus.
- Varmistetaan, että tehostettua tukea tarvitseville nuorille voidaan räätälöidä joustavia polkuja työelämään asiantuntijaverkoston yhteistoiminnalla.⁷ Kehitysvammaisen nuoren työelämäpolulla rinnalla kulkijaksi tarvitaan työhönvalmentaja.

⁵ Vammaisten ja osatyökykyisten henkilöiden työllistymisen kehittäminen. Vates-säätiö 2014. <http://www.vates.fi/media/raportit_suunnitelmat_strategiat-ohjeet/1397460474_hallitusohjelmatavoitteet_2015_vates.pdf?_1414059203>

⁶ Nuorisotakuu-työryhmän loppuraportti ja suositukset jatkotoimiksi. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 19/2015. <https://www.tem.fi/files/42493/TEMjul_19_2015_web_19032015.pdf>

⁷ Nuorisotakuu-työryhmän loppuraportti ja suositukset jatkotoimiksi. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 19/2015. <https://www.tem.fi/files/42493/TEMjul_19_2015_web_19032015.pdf>

- Kehitetään tuetun oppisopimuksen toimintamallia järjestämällä ja vakiinnuttamalla ryhmäkohtaisen työhönvalmentajan rahoitus koko oppisopimuskoulutuksen ajalle.
- Uudistetaan työkyvyttömyyseläkkeen lepäämäänjättämisen lainsäädäntö siten, että eläkkeen voi jättää lepäämään koko tuetun oppisopimuskoulutuksen ajaksi.

Lisätietoja:

toiminnanjohtaja Marianna Ohtonen, p. (09) 3480 9214, marianna.ohtonen@kvl.fi
vaikuttamistoiminnan päällikkö Marika Ahlsten, p. 040 5830 551, marika.ahlsten@kvl.fi